

ГУЛЯЄВА

Наталія Миколаївна

УДК 330.101.8

КАМІНСЬКИЙ

Сергій Іванович

5sk@ukr.net

к.е.н., професор, Київський національний торговельно-економічний університет

**СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА: СТВЕРДЖЕННЯ І
ЗАПЕРЕЧЕННЯ ***

**CURRENT CHARACTERISTICS OF THE
ENTERPRISE ECONOMIC SAFETY:
APPROVAL AND PROPOSAL**

* Стаття написана в рамках виконання НДР "Формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні", яка фінансується за кошти загального та спеціального фонду Державного бюджету України на замовлення МОН України

к.е.н., старший викладач, Київський національний торговельно-економічний університет

У статті розглянуто наукові підходи провідних вчених до визначення наукової категорії «економічна безпека підприємства». На основі аналізу цих підходів визначено основні сутнісні характеристики даного явища та сформоване авторське наукове бачення дефініції «економічна безпека підприємства».

В статье рассмотрены научные подходы ученых к определению научной категории «экономическая безопасность предприятия». На основе анализа этих подходов определены основные сущностные характеристики данного явления и сформировано авторское научное видение дефиниции «экономическая безопасность предприятия».

The article deals with the scientific approaches of leading scientists to the definition of the scientific category "economic security of the enterprise". On the basis of the analysis of these approaches, the basic essential characteristics of this phenomenon are determined and the author's scientific vision of the definition "economic security of the enterprise" is formed.

Ключові слова: економічна безпека, економічна безпека підприємства, ресурси, загрози, фінансова стабільність, економічний розвиток підприємства

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономическая безопасность предприятия, ресурсы, угрозы, финансовая стабильность, экономическое развитие предприятия

Keywords: economic security, economic safety of the enterprise, resources, threats, financial stability, economic development of the enterprise

ВСТУП

В нинішніх економічних реаліях діяльність суб'єктів господарювання відбувається під впливом дії різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів. Кожний з них може нести пряму чи опосередковану загрозу, створювати певні ризики для функціонування підприємства. Тобто, впливати на здатність підприємства утримувати рівноважний стан операційної і фінансової діяльності, перш за все, а в цілому – на його економічну безпеку.

Враховуючи високу актуальність даної проблеми, дослідженням її займалися багато провідних вчених. На наш погляд, найбільший науковий внесок в розвиток теорії економічної безпеки підприємств внесли: Батюк Б.Б., Бондаренко О.О., Варнілій З.С., Васильців Т.Г., Геєць В.М., Грунін О.А., Грунін С.О., Дацьків Р.М., Єфімова Г.В., Захаров О.В., Камлик М.І., Карачина Н.П., Кириченко О.А., Козачен-

ко Г.В., Колосов А.В., Кузенко Т.Б., Лаптев С.М., Левків Г.Я., Лисенко Ю., Ляшенко О.М., Марущак С.М., Міщенко С.Г., Мельник П.В., Олейников Є.О., Пономарьов В.П., Пригунов П.Я., Руденський Р.А., Ружницької О.В., Спиридонов А.А., Сухецький В.А., Тарангул Л.Л., Шкарлет С.М. та ін. Проте однозначного наукового підходу до визначення сутності цієї економічної категорії не сформовано.

МЕТА РОБОТИ полягає у формуванні авторського наукового бачення наукової дефініції «економічна безпека підприємства» на основі дослідження сутнісних характеристик даної наукової категорії.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є нормативно-правові акти України, публікації провідних вчених, наукові фахові журнали та ресурси Internet.

Під час дослідження були використанні методи наукової індукції та аналогії, використано системний підхід в дослідженні та методи порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Дослідження підходів до визначення сутності категорії «економічна безпека» в роботах з економічної теорії доводять, що незважаючи на їх різноманіття є ознаки, за якими можна групувати за їх подібністю чи компліментарністю.

Наприклад, таку характеристику сутності поняття «економічна безпека підприємства» як стан захищеності інтересів всіх суб'єктів господарської діяльності наводять у своїх наукових доробках Захаров О.І., Камлик М.І., Кириченко О.А., Козаченко Г.В., Колосов А., Лаптев С.М., Ляшенко О.М., Пономарьов В.П., Пригунов П.Я. Причому очевидним є визначення цього поняття за функціональною (цільовою) ознакою.

Поглиблюючи попереднє визначення М.І. Камлик [1] трактує економічну безпеку підприємства як комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних чи потенційних впливів фізичних або юридичних осіб, які можуть призвести до істотних економічних втрат та загрози економічному зростанню в майбутньому. Тобто, автор акцентує увагу саме на аспекті захисту майнових інтересів учасників господарських відносин від протиправних дій інших фізичних та/або юридичних осіб у середовищі функціонування підприємства.

Досить схоже за економічним змістом визначення «економічної безпеки підприємства» як поняттю дають група авторів – О.І. Захаров, О.А. Кириченко, С.М. Лаптев, П.Я. Пригунов [2], розглядаючи його як організаційний комплекс, котрий складається із сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових та інших заходів, спрямованих на захист законних інтересів його керівництва та інвесторів, інструментів сприяння забезпеченню його стійкого розвитку. Тобто, увага фокусується на захищеності інтересів інвесторів та керівництва компанії, які є, зрозуміло, органічними самому об'єкту управління та вкладень.

Розглядаючи економічну безпеку підприємства через призму захисту інтересів від загроз зовнішнього середовища Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко [3, с. 87] трактують сутність економічної безпеки як міру гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним контактуючих суб'єктів навколишнього середовища, котрі діють поза межами системи «підприємство».

А.В. Колосов [4, с. 256] доповнює попереднє трактування наявністю загроз внутрішнього середовища і формує визначення як стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, який фор-

мується адміністрацією та персоналом шляхом реалізації системи заходів правового, організаційного та інженерно-технічного характеру.

Попереднє узагальнення наведених трактувань дозволяє виділити першу сутнісну характеристику наукової категорії «економічна безпека підприємства», що сформулюється як сукупність економічних відносин, яка реалізується у комплексі організаційно-правових заходів, спрямованих на захист майнових і не майнових інтересів учасників господарської діяльності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Під іншим кругом зору розглядають цю проблему Бондаренко О.О., Грунін О.А., Грунін С.О., Олейніков Є.О., Сухецький В.А. та ін., які стверджують, що економічна безпека підприємства має захищати від негативного впливу ресурси підприємства і сприяти їх ефективному використанню, тобто визначення сформоване за ознакою цілепокладання не розкриваючи економічну природу явища.

Зокрема, О.О. Бондаренко та В.А. Сухецький [5, с. 38] економічну безпеку підприємства визначають як поняття, що є складним і комплексним та тлумачать його як сукупність заходів, котрі забезпечують платоспроможність підприємства та ліквідність його оборотних активів. Крім того, до їх складу вводиться організація контролю усіх видів діяльності підприємства з метою забезпечення необхідної кваліфікації, компетентності та активності менеджерів; цільової ефективності використання усіх видів ресурсів; попередження можливих збитків від реалізації внутрішніх та зовнішніх загроз і досягнення необхідного рівня загальної ефективності тощо. Отже, понятійно економічна безпека підприємства розглядається через здатність забезпечувати стійку ефективність управління наявними в організації ресурсів (фінансовими, майновими, кадровими, виробничими, інвестиційними та ін.)

Підтримує цю позицію, Є.О. Олейніков [6, с. 215], який теж розглядає економічну безпеку підприємства через гарантовану ефективність використання ресурсів і доповнює дане твердження сталими перспективами стабільного розвитку компанії в майбутньому. Тобто визначає економічну безпеку підприємства як стан найбільш ефективного використання ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні та в майбутньому.

Економічну безпеку підприємства як характеристику, що визначає ефективне використання ресурсів, але в умовах конкурентного ринку трактують О.А. Грунін та С.О. Грунін [7]. Так само економічна безпека підприємства визначається ними як стан суб'єкта господарювання, у якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає послаблення, запобігання або захисту від існуючих небезпек та загроз, чи непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику.

Виходячи з такого підходу можна сформувати другу сутнісну характеристику наукової категорії «економічна безпека підприємства» у розумінні економічних відносин у сфері ефективного управ-

ління наявними ресурсами підприємства, що забезпечує його стабільне функціонування в умовах ринкової конкуренції через певний організаційно-економічний механізм.

Твердження, що економічна безпека підприємства має бути направлена на захищеність підприємства від різноманітних загроз наведено у наукових доробках Васильцева Т.Г., Варнілія З.С., Кузенко Т.Б., Мельника П.В., Тарангул Л.Л. та ін.

Зокрема, Т.Г. Васильців [8, с. 74] деталізує визначення у дефініції, що розкриває ознаку захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, через здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються руйнуючим чином. Тобто, автор акцентує увагу на аспекті захищеності господарської діяльності підприємства від впливу будь-яких загроз його господарській діяльності.

Варіюють попереднє трактування і доповнюють його українські вчені Варналій З.С., Мельник П.В., Тарангул Л.Л. та ін. [9, с.38], які під економічною безпекою підприємства розуміють результат комплексу заходів, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонуванню та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів. Вчені зосереджують увагу на аспекті захищеності інтересів підприємства через ключові процеси діяльності: фінансові, кадрові, майнові, управлінські, правові та внутрішньої безпеки.

Дану характеристику, але з врахуванням ролі місії підприємства формулює Т. Кузенко [10, с. 7], визначаючи економічну безпеку підприємства як стан ефективного використання ресурсів та наявних ринкових можливостей, що дозволяє підприємству уникати внутрішніх і зовнішніх загроз і забезпечує йому стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії. Тобто йдеться про формування первинного «економічного здоров'я» (імунітету) підприємства, що забезпечує його стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Це дозволяє навести третю характеристику економічної безпеки підприємства як певний стан управління підприємством, який забезпечує захищеність підприємства від потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз і сталий розвиток компанії.

Через призму підтримання фінансової стабільності підприємства економічну безпеку підприємства розглядають у своїх роботах: Карачина Н.П., Рудницька О.В., Шкарлет С.М. та ін.

Зокрема, Рудницька О.В. трактує економічну безпеку підприємства як поняття, яке характеризує комплекс заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних проявів ринкової влади [11]. Автор сприймає сутність поняття «економічна

безпека підприємства» переважно через його сформовану фінансову стійкість.

Так само через фінансовий стан підприємства розкривається розуміння економічної безпеки підприємства Н.П. Карачиною [12], хоча управління фінансовим станом підприємства не зосереджується на управлінні станом економічної безпеки. На думку автора економічна безпека підприємства – це стан потенційної або відносної захищеності підприємства, який забезпечує незалежність, стабільність, стійкість, здатність до розвитку та спроможність запобігати або підтримувати вплив в певних межах, що залежить від якості управління фінансами підприємства.

Шкарлет С.М. [13] тлумачить економічну безпеку підприємства як безперервний динамічний процес оцінки фінансово-економічних, операційних, техніко-технологічних та інших критеріїв ідентифікації джерел виникнення загроз, застосування антикризових заходів щодо відновлення конкурентних переваг і забезпечення розвитку підприємства. Тобто, автор зауважує на тому, що економічна безпека підприємства в ключовому аспекті є похідною від застосування антикризових інструментів управління.

За таких підходів економічну безпеку підприємства слід розглядати як характеристику певного стану управління підприємством, який спрямований на забезпечення фінансової стабільності компанії, в т.ч. в умовах антикризового коригування.

Цілепокладання закладено в характеристику економічної безпеки підприємства у наукових роботах Батюка Б.Б., Дацькова Р., Камлика М.І., Левкова Г.Я., Лисенка Ю.Г., Міщенко С.Г., Спиридонова А.А., Руденського Р.А. та ін.

За Р.М. Дацьківим економічна безпека є таким станом суб'єкта господарювання (особи, держави, організації і т.д.), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища [14, с. 148]. Тобто, автор ототожнює поняття економічної безпеки підприємства зі здатністю забезпечити сталий економічний розвиток підприємства з огляду на оточуючі загрози.

Камлик М.І. [15, с. 9] в своєму трактуванні дане поняття розглядає під кутом зору здатності до нейтралізації негативних факторів, які можуть мати місце в діяльності підприємства. На його думку, економічна безпека підприємства – це стан розвитку суб'єкта господарювання, який характеризується стабільністю економічного та фінансового стану, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидії їх впливу на всіх стадіях діяльності.

Формат корпоративного управління вводять в авторське визначення Левків Г.Я. та Батюк Б.Б. [16, с. 98]. Причому вихідна позиція вчених – це розвиток стверджень другої групи авторів, що вважають базисними умовами ефективності – управління ресурсами. Йдеться про стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується максимально ефективне їх використання з метою забезпечення стабільного функціонування і динамічного науково-технологічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

В той же час Ю.Г. Лисенко, С.Г. Міщенко, Р.А. Руденський, А.А. Спиридонов [17, с. 49] в розуміння економічної безпеки підприємства додають стан виробничо-економічної системи, коли функціонують механізми запобігання або зменшення міри реалізації загроз стабільності функціонуванню та розвитку підприємства. Тобто, вводиться фактор господарських ризиків та управління ними.

Отже, сутнісну характеристику категорії «економічна безпека підприємства» можна доповнити складовою економічних відносин учасників фінансово-господарської діяльності у сфері управління його сталим економічним розвитком в детермінованому середовищі функціонування.

Багатоаспектний аналіз сутнісних характеристик економічної безпеки підприємства доводить не обхідність однозначного тлумачення, яке має бути комплексним, виходячи із природи самого явища. Таку спробу зроблено, наприклад, Єфімовою Г.В. та Марущак С.М. [18, с.12]. На їх думку, економічна безпека підприємства – це економічна категорія, яка характеризує економічні взаємозв'язки у функціонуванні підприємства, не контрольовані або контрольовані ним, що забезпечують йому певний рівень стабільності та стійкості, можливість самореалізації та розширеного самовідтворення шляхом протистояння зовнішнім загрозам і запобігання внутрішнім при наявності відповідних ресурсів.

Нажаль, і в нормативно-правових актах України зміст економічної безпеки підприємства до цього часу не є чітко сформульованим, і цей аспект потребує осмислення і формулювання чітких норм господарського права.

Дещо, в узагальненому вигляді поняття «економічна безпека» трактується у Концепції економічної безпеки України, яка розроблена під керівництвом доктора економічних наук, академіка НАН України В.М. Гейця [19]. В цьому документі економічна безпека розглядається узагальнено як стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, при якому забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток України, достатній оборонний потенціал, навіть за несприятливих внутрішніх та зовнішніх умов.

Тобто, тут авторами фокусується увага на економічній безпеці на макрорівні як на стані, який забезпечить розвиток держави навіть за самих несприятливих сценаріях розвитку. Є очевидним, що проблематика економічної безпеки суб'єктів господарювання актуалізується саме недостатньою дослідженістю.

На цьому етапі міркувань щодо сутнісних характеристик даної дефініції, можна погодитись з тим, що економічну безпеку підприємства слід вважати економічною категорією, яка відбиває складні економічні відносини сфері комплексного управління захищеністю підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз його стабільному функціонуванню та економічному розвитку виходячи із цілеполягання діяльності і здатності ефективно використовувати наявні ресурси.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна визначити, що сутнісні характеристики наукової категорії «економічна безпека підприємства» активно формуються в процесі наукової дискусії, і мають різний зміст, хоча більшою мірою не конфліктують, а доповнюють і розвивають одна одну. Аналізуючи опубліковані точки зору сучасних вчених було узагальнені підходи у п'яти основних сутнісних характеристиках економічної безпеки підприємства: як комплексу організаційно-правових заходів, що спрямований на захист майнових і немайнових інтересів учасників господарської діяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз; як механізму ефективного управління наявними ресурсами підприємства, який забезпечує стабільне функціонування підприємства в умовах ринкової конкуренції; як такого стану управління, що спрямований на його захищеність від потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз розвитку; як певний стан управління підприємством, котрий повинен забезпечувати фінансову стабільність компанії, та як комплекс заходів, що забезпечує сталий економічний розвиток.

Список використаних джерел

1. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
2. Управління фінансово-економічною безпекою: навч. посіб. / [Кириченко О.А., Лаптев С.М., Пригунов П.Я., Захаров О.І. та ін.]. – К.: Дорадо-Друк, 2010. – 480 с.
3. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
4. Экономическая безопасность хозяйственных систем / Под общей ред. А. В. Колосова. – М.: Изд-во РАГС, 2001. – 446 с.
5. Бондаренко О.О. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти / О.О. Бондаренко, В.А. Сухецький // Ефективна економіка. – 2014. – №10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>.
6. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
7. Грунин О.А., Грунин С.О. Экономическая безопасность организации. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
8. Васильців Т.Г. Економічна безпека України: стратегія та механізми зміцнення: [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
9. Економічна безпека / З.С. Варналій, П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул та ін. – К.: Знання, 2009. – 647 с.
10. Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Т.Б. Кузенко; Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. – К., 2004. – 18 с.
11. Рудницька О.В. Антикризові заходи національних господарств та виклики для економіки України

в посткризовий період / О.В. Рудницька. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Rudnitskaia.pdf.

12. Карачина Н.П. Термінологічний взаємозв'язок категорій в контексті економічної безпеки / Н.П. Карачина // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 7 (26). Частина 2. – Луцьк, 2010.

13. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: моногр. – К.: Книжкове видавництво НАУ, 2007. – 436 с.

14. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р.М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №7 (37). – С. 143–153

15. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. / М.І. Камлик. – К.: Атака, 2005. – 432 с.

16. Левків Г.Я. Психологічні чинники економічної безпеки підприємств АПК / Г.Я. Левків, Б.Б. Батюк // Вісник Хмельницького національного університету: Зб. наук. пр. – Хмельницький. – 2011. – Т. 3. – № 5. – С. 97–99.

17. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю.Г. Лысенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденский, А.А. Спиридонов; под ред. Ю.Г. Лысенко. – Донецк: ДонНУ, 2002. – 178 с.

18. Єфімова Г.В. Визначення категорій «економічна безпека підприємства» і «безпечний розвиток підприємства» / Г.В. Єфімова, С.М. Марущак // БІЗНЕСІНФОРМ, 2013 – № 11. – С. 8-13

19. Концепція економічної безпеки України / Інститут економіки прогнозування; кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, – 1999. – 56 с.